

Pensioen: van poëzie tot profetie?

Alternatief voor Vakbond

Maart 2010

Het Pensioenfonds, Algemeen Burgerlijk

Constant wijntjes, samenzijntjes,
Rookgordijntjes, nooit omhoog,
Plannen smedend, aanbestedend,
Handig met de elleboog:
Broeders zijt gij, dus gedijt gij,
Kwaliteitsvrij, in het slijk.
Geen gezanik, denkend aan 'ik',
Eigenbaat maakt vindingrijk.
Luie stinkers, nooit uitblinkers –
Bij de pinken, roets-roets-roets,
Om serviel en zwaar te knielen
Voor de God Onroerend Goeds.
Smeergeld, reizen, vette spijzen,
Sekspleizen, vaste prik
Dezer wereld die carrièrelt,
Maar die thuishoort in de lik.

Gerrit Komrij

Inleiding	4
De drie rapporten.....	5
1. Het rapport van de commissie Don.....	5
2. Het rapport van de commissie Frijns.....	5
Verdeling van de risico's en tekort schietend bestuur.....	6
3. Het rapport van de commissie Goudswaard.....	7
4. Samenvatting van de conclusies en aanbevelingen van de rapporten	7
Analyse AVV van de conclusies en aanbevelingen van de rapporten.....	8
1. Het rapport van de commissie Don.....	8
2. Het rapport van de commissie Frijns.....	8
3. Het rapport van de commissie Goudswaard.....	9
De verdeling van de risico's.....	9
De overgangsproblematiek	10
Communicatie en transparantie.....	11
Analyse van de conclusies & aanbevelingen van de rapporten	13
Conclusies en aanbevelingen AVV.....	15

Inleiding

In (en na) 2009 is er van alles gebeurd op het vlak van de oudedagsvoorziening. Het AOW overleg in de SER is spaak gelopen, het kabinet heeft aangekondigd de AOW leeftijd te verhogen naar 67 waarbij 55-plussers ontzien worden, het wetsontwerp Koşer Kaya-Blok over inspraak in pensioenfondsbesturen is behandeld en weer in de koelkast gezet, tv-programma Kassa heeft een uitzending gewijd aan de deplorabele toestand van de grootste bedrijfstakfondsen, ABP voorzitter Nijpels is na sterke druk opgestapt waarna De Nederlandsche Bank het onderzoek naar zijn DSB verleden staakte etcetera, etcetera.

De afgelopen jaren is gebleken dat ons pensioenstelsel bij lange na niet zo duurzaam is als de sector altijd heeft doen geloven. Na de dotcom crisis zijn de meeste regelingen versoberd van eindloon naar middelloon, en soms nog verder naar *Collective Defined Contribution*-regelingen, waarbij het volledige risico bij de deelnemers ligt. Het vertrouwen in pensioenfondsen was tot voor kort bijzonder hoog, onder meer omdat de impact van deze versoberingen niet of nauwelijks is gemeld aan de deelnemers. Nu, met de kredietcrisis, de in 2009 ingediende herstelplannen, en de drie rapporten waar deze analyse over gaat, dringt langzaam het besef door dat ons pensioenstelsel dringend aan groot onderhoud toe is.

Pensioenen zijn een zaak voor de lange termijn. Een pensioenstelsel is alleen houdbaar op de lange termijn als het tenminste naar verwachting min of meer eerlijk is in de verdeling van lasten en lusten over de generaties. De toevoeging “min of meer” is hier van belang, omdat de economische situatie over een lange termijn nogal kan veranderen, met alle implicaties voor de oudedagsvoorziening. Toch is het van belang om in elk geval op hoofdlijnen een eerlijke pensioenregeling te hebben. Zeker als men bedenkt, hoeveel emotie er vaak bij komt kijken als koopkrachtprognoses tegen vallen, als is het maar in de orde grootte van een procent of minder. De verschillen van een pensioenwijziging zijn al snel in de orde grootte van tientallen procenten, denk bijvoorbeeld aan de overgang van eindloon naar middelloon.

Het afgelopen jaar zijn op verzoek van Minister Donner van Sociale Zaken en Werkgelegenheid drie rapporten geschreven door externe commissies. Deze commissies werden gevormd uit deskundigen en afgevaardigden van de sociale partners.

AVV heeft alle drie rapporten geanalyseerd. Hierbij is specifiek gekeken naar de verdeling van lasten en lusten over de generaties¹. Niet alleen financieel, maar ook in termen van inspraak. Na een analyse van de conclusies en aanbevelingen van de commissies volgen aanbevelingen van AVV zelf. Vlak voor het uitbrengen² van deze analyse kwam de Nederlandsche Bank met een representatief onderzoek naar de beleggingsresultaten van pensioenfondsbesturen. Er was te weinig tijd om deze grondig in de analyse mee te nemen, maar bij eerste lezing onderstreept deze analyse ten volle de onze.

¹ AVV krijgt met enige regelmaat van collega-bonden de kritiek “op zoek te zijn naar een generatieconflict” door expliciet de verdeling van risico’s en lusten en lasten over de belanghebbenden te onderzoeken. AVV wijst deze kritiek van de hand. Integendeel, AVV wenst een generatieconflict te voorkomen en wil juist daarom ingrijpen in een systeem voor het definitief te laat is. AVV wil juist bewerkstelligen dat ook jongere generaties worden gehoord, iets wat nu nagenoeg geheel ontbreekt.

² Brief d.d. 15 maart 2010, getiteld “Resultaten beleggingsonderzoek”.

De drie rapporten

Het betreft de volgende drie rapporten:

1. Het rapport “Advies betreffende parameters pensioenfondsen” van de commissie Don (officieel: de Commissie Parameters), d.d. 21 september 2009.
2. Het rapport Pensioen: “Onzekere zekerheid” van de commissie Frijns (officieel: de Commissie Beleggingsbeleid en Risicobeheer), d.d. 19 januari 2010.
3. Het rapport “Een sterke tweede pijler” van de commissie Goudswaard (officieel: de Commissie Toekomstbestendigheid en Aanvullende Pensioenregelingen), d.d. 27 januari 2010.

1. Het rapport van de commissie Don

De commissie Don is gevraagd een onderbouwde inschatting te geven van de parameters waarmee de pensioenfondsen rekenen. Deze betreffen onder meer de verwachte rendementen en hebben indirect invloed op de kostendeckende premies, de dekkingsgraad en dus uiteindelijk ook op het realiteitsgehalte van de pensioentoezegging. Hoe hoger de ingecalculerde verwachte rendementen, hoe lager de premies.

De samenstelling van de commissie Don was essentieel anders dan die van de beide andere commissies. Waar deze anderen uit relatief onafhankelijke deskundigen bestaan, bestaat commissie Don voor een minderheidsdeel uit afgevaardigden van de werkgevers en vakbonden. AVV is van mening dat dit een ongewenste vermenging van belangen betreft.

De conclusies van de commissie Don luiden als volgt: we moeten met lagere rendementen gaan rekenen. Hoe veel lager, daarover was de commissie verdeeld. Het meerderheidsadvies (van de onafhankelijke wetenschappers in de commissie) luidt, dat de toekomstige verwachte rendementen ruim 1,5% lager gesteld moeten worden dan de huidige verwachte rendementen. Het minderheidsadvies (van de vertegenwoordiger van MKB en de vertegenwoordiger van FNV) luidt, dat de parameters nauwelijks verlaagd hoeven te worden ten opzichte van de nu gebruikte parameters³.

De vertaling naar de pensioenen luidt: als de huidige rendementen gebruikt blijven worden, rekenen de pensioenen zich rijk. De betalingen aan de gepensioneerden en de toekomstige opbouw blijven dan zo hoog als nu. Zodra blijkt dat de verwachtingen onrealistisch zijn, zullen de regelingen verder versoerd moeten worden.

2. Het rapport van de commissie Frijns

De commissie Frijns is gevraagd een analyse te geven van het beleggingsbeleid, in bijzonder het risicobeheer, alsmede van uitvoering en *governance* van de pensioenfondsen sinds 1990, en op basis van de analyse aanbevelingen te doen.

Het rapport Frijns trekt een aantal heldere hoofdconclusies:

1. *De pensioensector is heterogeen en wordt steeds complexer.*
2. *Pensioenfondsen worden door ontgroening en vergrijzing steeds kwetsbaarder.*
3. *Pensioenfondsen hebben structureel te weinig aandacht voor risicobeheer en uitvoering beleggingsbeleid.*
4. *Reëel kader dient leidend te zijn.*
5. *Pensioenfondsen vertalen hun specifieke kenmerken onvoldoende in beleggingsbeleid.*

³ Interessant is in dit verband het volgende. De Europese Confederatie van Vakverbonden ETUC, waar FNV lid van is, kwam in mei 2009 met een rapport aan alle regeringsleiders –*From recession to depression*–, waarin staat dat de crisis geen tijdelijke dip is en dat het nog vele jaren gaat duren voordat de economie weer uit het dal gaat kruipen. Enkele maanden later in de commissie Don echter, ziet de FNV vertegenwoordiger ineens wel degelijk een snelle terugkeer naar hoge rendementen.

6. *Maatschappelijk verantwoord handelen geen geïntegreerd onderdeel van risicobeheer en beleggingsbeleid.*
7. *Het governance model behoeft verbetering.*

Verdeling van de risico's en tekort schietend bestuur

- *De pensioenpremie bedroeg over de periode 1990-1995 gemiddeld 5% van de loonsom en in de periode 2003-2008 gemiddeld 14% (p.19). Dit betekent dat de nieuwe intreders gemiddeld bijna drie keer zo veel premie betalen als de intreders uit 1990.*
- *Met sinking giants worden (grote) pensioenfondsen bedoeld die in onderdekking verkeren en door vergrijzing relatief veel ingegane pensioenen hebben (p.20). We beperken ons hier tot de opmerking, dat het ABP in elk geval aan de voorwaarden voldoet: **ABP is een sinking giant**.*
- *Bij een dekkingsgraad onder de 100% leveren ingegane pensioenen bij elke uitkering verlies op (p. 20). Afhankelijk van de dekkingsgraad geldt, dat ook als het pensioenfonds erin slaagt structureel één procentpunt meer rendement te halen dan actuarieel nodig is, zo'n grijs voorbeeldfonds bij ongewijzigd beleid uiteindelijk failliet gaat.*
- *De commissie heeft de indruk gekregen dat veel pensioenfondsbestuurders zich onvoldoende realiseren dat risico nemen niet alleen een hoger verwacht rendement betekent, maar dat het ook een prijs heeft, namelijk een soms aanzienlijk hoger risicoprofiel (p. 27). Het is leerzaam om te kijken hoe het ABP hiermee omgaat. In het filmpje dat ABP in maart 2009 op de site heeft gezet zegt Nicole Beuken, directeur bestuursbureau ABP, letterlijk over het ingediende herstelplan: "de derde maatregel die we kunnen nemen, die heeft te maken met het beleggingsbeleid waarbij je probeert om met wat minder risico toch wat extra rendement te kunnen halen." Kennelijk is het ABP, anders dan de commissie Frijns, van mening dat het nemen van risico niet alleen een hoger verwacht rendement oplevert, maar tevens een aanzienlijk lager risicoprofiel.*
- *Besturen kunnen zich moeilijk uit de beknelling (van de financiële belangen) losmaken. Om die reden is druk van buitenaf nodig, in de zin van "vreemde ogen dwingen." (p. 28) De huidige (bedrijfstak)pensioenfondsen hebben bijna zonder uitzondering de rechtspersoon van een stichting. De besturen zijn –althans in de bedrijfstakfondsen- bij wet paritair samengesteld. Druk van buitenaf kan dus maar een ding betekenen: een wettelijke verplichting.*
- *De commissie Frijns stelt dat het beleggingsbeleid vooraf dient te worden gegaan door het vaststellen van een strategisch risicokader. De commissie schetst een risicomangement in zes stappen. Vervolgens merkt de commissie op: *De pensioenfondsbestuurders zeggen overigens vrijwel allemaal deze stappen te doorlopen, maar die uitspraken moeten op grond van het onderzoek van de commissie worden genuanceerd (p. 28).* Eigenlijk staat hier: de meeste pensioenfondsen houden niet of nauwelijks rekening met de mate van risico die het fonds loopt, maar zeggen dat ze dat wel doen.*
- *De praktijk in 2008 laat zien dat ook grote fondsen op de onderdelen alternatieven grote en **volstrekt vermijdbare verliezen** hebben geleden (p. 39). En even verderop: Ruim 20 miljard van het verlies kan worden toegeschreven aan de implementatie van de beleggingsstrategieën van de pensioenfondsen. Deze zijn voor een groot deel onomkeerbaar. En dus niet tijdelijk en herwinbaar bij marktherstel. Het lijkt erop of de besturen vooraf onvoldoende op de hoogte waren van de grote risico's die in deze portefeuilles aanwezig waren (p. 40).*
- *De (te) aarzelend doorgevoerde scheiding tussen beleid en uitvoering (p. 44).*
- *Zo bleken enkele pensioenfondsen via securities lending programma's op hun beleggingen onverwacht risico te lopen op het in 2008 failliet verklaarde Lehman Brothers (p. 45).*

- *Pensioenfondsen hebben steeds meer moeite om voldoende gekwalificeerde bestuurders te vinden in de kringen van belanghebbenden*⁴ (p. 49).

3. Het rapport van de commissie Goudswaard

De commissie Goudswaard is een drietal vragen voorgelegd:

1. Maak een analyse van de toekomstbestendigheid van het pensioenstelsel, met als centrale vraag de afruil tussen zekerheid en betaalbaarheid, en de *wijze waarop de risico's tussen de belanghebbenden worden verdeeld*.
2. Schets oplossingsrichtingen met als randvoorwaarde collectiviteit en solidariteit.
3. Analyseer de overgangsproblematiek. Hoe kan dergelijke overgangsproblematiek "fair" worden vormgegeven, waarbij rekening gehouden moet worden met het respecteren van de toezeggingen uit het verleden?

De antwoorden van de commissie Goudswaard op deze vragen laten zich als volgt samenvatten:

- 1) Het Nederlandse pensioenstelsel is onvoldoende toekomstbestendig, vanwege de vergrijzing, de stijgende levensverwachting en de toenemende kwetsbaarheid voor financiële risico's.
- 2) Voor het behoud van een collectieve, solidaire pensioenvoorziening moet een nieuw evenwicht worden ontwikkeld tussen de zekerheden en de kosten van een pensioen. (Lees: een versobering). Te denken valt aan: langer doorwerken, lagere ambitie, premie tot 50% omhoog, of een combinatie hiervan.
- 3) Op deze vraag geeft de commissie geen eenduidig antwoord.

4. Samenvatting van de conclusies en aanbevelingen van de rapporten

Belangrijkste conclusies vanuit de commissies Don, Frijns en Goudswaard

1. Er schort veel aan vrijwel alle relevante aspecten:
 - a. bestuurlijke deskundigheid,
 - b. risicomangement,
 - c. implementatie van het beleid,
 - d. onhelderheid in contracten over wie de lusten en lasten draagt,
 - e. aannames rendementsverwachtingen,
 - f. toekomstbestendigheid van de regelingen,
 - g. toekomstbestendigheid van de instituties,
 - h. verdeling van de risico's over de generaties,
 - i. communicatie vanuit de pensioenfondsen,
 - j. begrip van de deelnemers.
2. Het pensioenstelsel staat derhalve op instorten.

Belangrijkste aanbevelingen vanuit de commissies Don, Frijns en Goudswaard

1. Er dient op heel korte termijn ingegrepen te worden.
2. Zelfregulering: De sociale partners zijn aan zet.

⁴ Dit is een niet geheel correcte, althans niet verder onderbouwde uitspraak. Immers, (bedrijfstak)pensioenfondsen doen helemaal geen moeite bestuurders te vinden onder de belanghebbenden, maar alleen onder de vakbondsleden, voor zover het werknemersleden betreft.

Analyse AVV van de conclusies en aanbevelingen van de rapporten

1. Het rapport van de commissie Don

AVV stelt zich op het standpunt dat de sociale partners vanwege hun duidelijke belang bij een hoog verwacht rendement geen zitting dienen te hebben in deze commissie. AVV onderschrijft de (meerderheids)conclusies van de commissie en wijst op het genoemde onderzoek van DNB, waarin staat dat “*optimistische inschattingen leiden tot een grotere kans op tegenvallers*” (p. 4), alsmede dat 45 % van de fondsen scherp aan de wind vaart met de parameters en 13 % zelfs te hoge parameters hanteert.

AVV vult daarbij aan, dat de verwachte rendementen onrealistisch blijken te zijn, de tekorten voor komende generaties hierdoor vergroot worden.

2. Het rapport van de commissie Frijns

De conclusies spreken voor zich, en AVV onderschrijft deze ten volle. Met name conclusies 3 en 7 over risicobeheer respectievelijke *pension fund governance* moeten de nodige aandacht krijgen. Een van de kerntaken, zo niet de kerntaak, van een pensioenfondsbestuur is nu eenmaal het beperken van de risico's. Als een pensioenfondsbestuur hier structureel te weinig aandacht voor hebben, betekent dit in feite dat dit pensioenfonds bestuurlijk tekort schiet. Niet verwonderlijk, als je bedenkt dat de besturen immers geen verantwoording af te leggen aan wie dan ook. AVV hamert al sinds zijn oprichting op de instelling van een fatsoenlijke bestuursstructuur die recht doet aan de complexiteit van de taken alsmede aan de heterogeniteit van het deelnemersbestand. Conclusie 7, hoewel een understatement, heeft dezelfde strekking.

AVV heeft ook al sinds zijn oprichting gewezen op de scheve verdeling van lasten en lusten tussen de generaties. Hoewel dit aspect niet expliciet wordt genoemd in de opdrachtbeschrijving aan de commissie Frijns, komt het toch met enige regelmaat ter sprake in het rapport. We zullen enkele relevante zaken eruit lichten en interpreteren.

- Diverse besturen van de grote fondsen hebben grote verliezen geleden die ze bij fatsoenlijk bestuur hadden kunnen vermijden. Dit is een aanwijzing voor **tekortschietend bestuur** bij de desbetreffende fondsen. Ook de genoemde citaten onderschrijven dit.
- Op pagina 20 staat daar een plaatje van het vermogen van een rijp pensioenfonds. Duidelijk wordt, dat bij ongewijzigd beleid over 30 à 40 jaar dit pensioenfonds leeg is: de “*sinking giant*”. De verdeling van de risico's over de belanghebbenden is evident: degenen die tot dan toe (het grootste deel van) hun pensioen ontvangen zijn de spekkopers. Dit zijn degenen die nu circa 50-plus zijn. Zij genieten van een pensioen dat vrijwel het hoogste ter wereld is (p. 17 en 20-23 van het rapport van de commissie Goudswaard). De generaties erna zijn de dupe. Zij zijn aangewezen op de AOW. Aangezien het tweede pijlerpensioen gemiddeld zo'n 40% uitmaakt van een oudedagsinkomen, leveren deze latere generaties 100% in van hun tweede pijler pensioen, en 40% van hun totale oudedagsvoorziening ten opzichte van degenen voor wie zij de pensioenen en prepensioenen hebben betaald.
- De conclusies van de verdeling van de risico's zijn helder: De risico's liggen in de meeste gevallen alleen nog bij de actieve deelnemers. Binnen de deelnemers geldt: hoe jonger, hoe groter de risico's.
- Uit het onderzoek van DNB citeren we: “*De risicobeheersing blijkt in de praktijk op cruciale onderdelen onvoldoende*” (p. 7).

3. Het rapport van de commissie Goudswaard

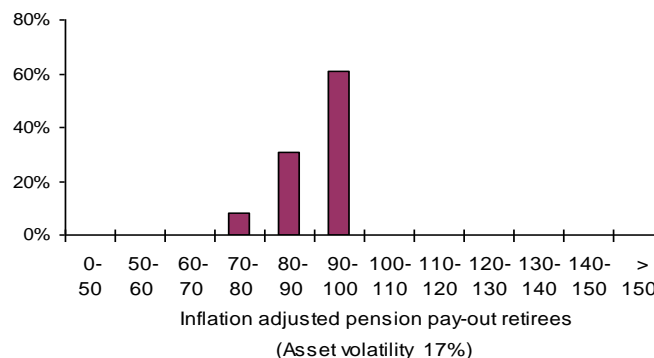
AVV onderschrijft de beide eerste antwoorden (dat het pensioenstelsel niet duurzaam is en dat er een nieuw evenwicht gevonden moet worden) volledig. Met klem wijst AVV op de aanvullende conclusie van de commissie, dat het tekort aan toekomstbestendigheid niet het gevolg is van de kredietcrisis, maar van de vergrijzing, de stijgende levensverwachting en de toegenomen kwetsbaarheid voor de financiële risico's. Alle drie deze factoren zijn reeds lang bekend, en er had dus al lang ingegrepen kunnen worden. De kredietcrisis heeft de problemen alleen maar blootgelegd. Deskundigen, zoals het Actuarieel Genootschap en toonaangevende economen, geven net als AVV al geruime tijd aan dat het stelsel niet toekomstbestendig is. Tot nog toe echter werden deze signalen vanuit de sector (met name de bedrijfstakpensioenfondsen en de gevestigde vakbonden) genegeerd. Ook nu nog komen er vanuit de vakbonden geluiden dat "het wel meevalt met de problemen", of suggesties om het AOW gat te repareren via de pensioenpremie.

De commissie geeft geen eenduidige antwoorden op de vragen naar de verdeling van de risico's en naar de overgangsproblematiek. AVV vult die daarom hieronder aan op basis van recent onderzoek. Tevens doet AVV een aanvulling op de rol van het aspect "communicatie" dat de commissie op verzoek van de Minister in het onderzoek dient te betrekken.

De verdeling van de risico's

We zullen eerst ingaan op het tweede deel van de centrale vraag, naar de verdeling van de risico's. Er staan verspreid door de tekst enkele opmerkingen⁵ over, maar een eenduidige conclusie ontbreekt. Die conclusie zullen we hier wel trekken, onder meer gebruik makend van recent onderzoekswerk waarmee de commissie Goudswaard wel bekend is, maar waarvan zij geen gebruik heeft gemaakt.

Uiterst relevant voor de verdeling van de risico's over de belanghebbenden zijn de volgende grafieken⁶.

Figuur 1 Kansverdeling uitkering gepensioneerden (met inflatie correctie)

⁵ Pagina's 18, 34, 41 en 42,

⁶ Uit *Curious Contracts, Pension Fund Redesign for the Future (2008)*, van Kocken.

Figuur 2 Kansverdeling uitkering actieven (met inflatie correctie)

Deze plaatjes zijn van belang voor de beantwoording van de centrale vraag aan de commissie Goudswaard over de wijze waarop de risico's tussen belanghebbenden zijn verdeeld. Te zien is de kansverdeling op een bepaald percentage van de verhoopte uitkering. Zo hebben actieven circa 40% kans dat de feitelijke uitkering hooguit drie kwart is van wat ze verwachten te krijgen, namelijk geïndexeerde aanspraken. Daarnaast hebben ze circa 20% kans dat de feitelijke uitkering hooguit de helft is van de geïndexeerde toezegging. Voor gepensioneerden is de situatie aanzienlijk beter, alhoewel een stuk slechter dan ze op grond van de reguliere informatie vanuit de fondsen verwachten. Ook hier luidt de conclusie over de verdeling van de risico's tussen de deelnemers onderling: **hoe jonger, hoe groter de risico's.**

De overgangsproblematiek

Tenslotte de derde vraag van de Minister, namelijk het analyseren van de overgangsproblematiek: in hoeverre kan dergelijke overgangsproblematiek "fair" worden vormgegeven, waarbij rekening wordt gehouden met het respecteren van toezeggingen uit het verleden? De commissie geeft geen eenduidig antwoord op deze vraag. Op een paar plekken in het rapport wordt er iets over gezegd:

- Op pagina 59-60 staan enkele alinea's over het incorporeren van de levensverwachting in de regeling, waarbij een faire variant wordt geschetst, waarbij de kosten van de verhoging van de levensverwachting niet volledig worden doorgeschoven naar de toekomst. De commissie beperkt zich echter tot de constatering dat een dergelijke faire oplossing nu wettelijk onmogelijk is, zonder hier concrete aanbevelingen over te doen.
- Op pagina 74 worden er twee alinea's aan gewijd. Hierin wordt geconstateerd, dat het met name de uitgebreide overgangsmatregelen zijn die oneerlijk uitpakken. De commissie adviseert om de overgangsmatregelen te voorkomen en te reduceren.
- Op pagina 78 vertaalt de commissie de opmerking van de Minister zodanig, dat er niet getornd kan worden aan eenmaal gedane toezeggingen. Zonder dit expliciet te benoemen, gaat de commissie ervan uit, dat deze toezeggingen volledig afgekocht moeten worden, in tegenspraak met de eigen aanbeveling om de overgangsmatregelen nu juist te voorkomen en te reduceren.

In feite is het antwoord op de vraag van de Minister simpel: **Indien de gedane toezeggingen uit het verleden volledig gerespecteerd worden, kan er geen faire oplossing worden bereikt.**

Overigens hint de commissie Frijns hier ook al op in haar rapport. Op pagina 24 staat te lezen, dat het Nederlands recht de mogelijkheid kent dat de rechter een contract wijzigt op grond van onvoorziene omstandigheden ten tijde van de opstelling van het contract. Men zou kunnen stellen, dat de essentie van het huidige pensioencontract (een onvolledig contract met doorsnee opbouw- en

indexatieambitie) al dateert uit de beginjaren van de bedrijfstakfondsen, bijna een eeuw geleden⁷. Ten opzichte van deze essentie zijn er wel degelijk onvoorziene omstandigheden. Dat maakt de weg vrij om de lusten en lasten wel eerlijk te verdelen, en de gedane toezeggingen, waarvan duidelijk is dat ze niet waargemaakt kunnen worden zonder nieuwe generaties hun pensioen te ontzeggen, niet meer dan als leidraad te gebruiken.

Communicatie en transparantie

De commissie stelt: *Het verbeteren van de transparantie kan het draagvlak vergroten en het vertrouwen wellicht herstellen* (p. 73). De transparantie is een cruciaal punt. De Minister noemt dit ook uitdrukkelijk als een aspect dat de commissie in het onderzoek dient te betrekken. Bovendien is vertrouwen essentieel voor de sector, en daarmee de waarachtigheid van de communicatie. De pensioensector draagt stevast de boodschap uit, dat men transparant en eerlijk is. Zie de onderstaande advertentie.

The advertisement features a large pink piggy bank filled with red coins. The headline reads 'Transparantie gaat voor alles' in blue text. Below the piggy bank, there are two columns of text. The left column discusses APG's management of collective pensions for millions of Dutch citizens, emphasizing transparency and the complexity of the regulations. The right column states that the same clarity applies to asset management and administration, and that transparency is essential for the trust of pension fund managers. The APG logo is at the bottom right, with the slogan 'morgen is vandaag' and the website 'www.apg.nl'.

Transparantie gaat voor alles

APG beheert de collectieve pensioenen van miljoenen Nederlanders. Dat doen we op een open en transparante manier. De pensioenregelingen die we uitvoeren zijn ingewikkeld. Daarom steken we er veel energie in om die regelingen begrijpelijk te maken. Het is tenslotte onze opdracht ervoor te zorgen dat alle deelnemers goed op de hoogte zijn. Diezelfde duidelijkheid geldt ook voor ons vermogensbeheer en de administratie. Waardoor bestuurders van pensioenfondsen ook precies weten waar zij met APG aan toe zijn. Transparantie gaat bij ons echt voor alles. En dat niet alleen vandaag. Maar ook morgen. Iedere dag weer. www.apg.nl

apg
morgen is vandaag

Figuur 3 Advertentie kernwaarde APG

⁷ Zie bijvoorbeeld hoofdstuk 1 in Een halve eeuw solidariteit, (1999) Lutjens.

De werkelijkheid is echter anders. Om dit te illustreren, volgen hier twee voorbeeld.

Ten eerste citeren we een artikel uit FemBusiness, 22 augustus 2009.

Toen de financiële crisis een bloedbad aanrichtte op de aandelenbeurs en bleek dat sommige pensioenfondsen de derivaten wél voor het afdekken van risico's hebben gebruikt, kwam Sluimers⁸ in Buitenhof uitleg geven. 'Zijn' APG wilde dat ook, maar het was onmogelijk. Met een beheerd vermogen van 200 miljard euro was het fonds veel te groot. Elke poging risico's af te dekken zou de markt hebben gedestabiliseerd. Daarom heeft het APG via 'enkele aanpassingen het risicoprofiel enigszins verlaagd'.

Een kleine zoektocht op de website van de Bank voor Internationale Betalingen (BIS), die statistieken bijhoudt voor diverse markten, leert ons anders. De hele Europese markt voor derivaten waarmee de risico's konden worden afgedekt bedraagt ruim 200.000 miljard euro. Het ABP is slechts rond de 200 miljard euro waard en heeft voor het reduceren van de rente- en aandelenrisico's minder nodig. Ofwel: een fractie van de totale markt. Het APG was zeker niet te groot.

Kortom, Sluimers beweert dat hij de risico's niet kon afdekken, maar die uitspraken moeten op grond van het onderzoek van de journalist worden "genuanceerd". Rookgordijntjes?

Het tweede voorbeeld is een klassieker op het gebied van transparantie. Hetzelfde fonds, dat via uitvoeringsorganisatie APG aangeeft "transparantie boven alles" te stellen, communiceert op de volgende wijze over de kostenverdeling van de VUT overgangsregeling voor (destijds) 55-plussers. Na eerst helemaal geen informatie te willen geven over de verdeling van lusten en lasten, kwam het ABP in het najaar van 2005, onder druk van felle discussies in de media, met een document⁹ waarin deze verdeling uit de doeken gedaan werd. De ABP berekeningen staan in de eerste drie tabellen van de onderstaande tabel.

Leeftijdsgroep	ABP		AVV	
	Groepsbijdrage (miljard €)	Groepsbijdrage (%)	Groepsgrootte (uit jaarverslag)	Gemiddelde bijdrage p.p. (€)
Tot 25	2,5	20	50.995	49.024
26-35	2,5	20	215.219	11.616
36-45	3,4	30	281.616	12.073
46-55	3,0	25	354.757	8.456
55+	0,6	5	203.253	2.952
Totaal	12	100	1.105.840	12 miljard

Tabel 1 Kostenverdeling volgens ABP (groepsbijdrage) afgezet tegen gemiddelde bijdrage

De regeling kostte in totaal 12 miljard Euro, en in de tweede kolom staat te lezen hoeveel miljard elke leeftijdsgroep bijdraagt. Om het de lezer makkelijk te maken heeft ABP in de derde kolom uitgerekend hoeveel procent elke leeftijdsgroep bijdraagt aan het totaal. Het ABP concludeert dan ook: "Relatief de zwaarste last ligt bij de groep tussen 36 en 45 jaar, alsmede bij het leeftijdscohort tussen 46 en 55 jaar. Jongere leeftijdsgroepen dragen relatief minder bij omdat het inkomen gemiddeld lager ligt."

ABP communiceert alleen in termen van leeftijdsgroepen. AVV heeft de groepsgrootte van elke leeftijdsgroep erbij gezet (vierde kolom), en uitgerekend wat de gemiddelde bijdrage per persoon is

⁸ Bestuursvoorzitter van APG (uitvoeringsorganisatie van ABP).

⁹ ABP document "Het Hoofdlijnenakkoord VPL: een analyse van de kosten en de verdeling tussen leeftijdscohorten", augustus 2005.

(laatste kolom). Hieruit ontstaat een totaal ander beeld. De jongeren dragen helemaal niet weinig bij, integendeel, ze betalen per persoon gemiddeld 4 keer zoveel als de groepen die volgens het ABP de zwaarste last dragen. Tot op de dag van vandaag weigert ABP in te gaan op deze cijfers. Voor een organisatie die middels haar 100 %-dochter APG uitdraagt “transparantie boven alles” te stellen is dit een merkwaardige opstelling.

Om terug te komen op het citaat uit het rapport van de commissie Goudswaard: het lijkt onwaarschijnlijk dat uitsluitend het toevoegen van transparantie het gewenste draagvlak kan herstellen. Integendeel, transparantie zal de deelnemers duidelijk maken dat hun pensioenfonds tot nog toe niet eerlijk is geweest over de risico's en de verdeling van lusten en lasten.

De transparantie zal dus gepaard moeten gaan met het openstellen van de besturen voor de benadeelde generaties en het herontwerpen van de pensioenregelingen.

Analyse van de conclusies & aanbevelingen van de rapporten

- AVV onderschrijft alle conclusies.
AVV merkt op dat twee van de pijnpunten, het doorschuiven van de risico's naar de jongste generaties en de overgangsproblematiek, weinig aandacht krijgen in het rapport van de commissie Goudswaard, hoewel de onderzoeksoopdracht expliciet de risicoverdeling over de deelnemers en de overgangsproblematiek benoemt.
- AVV onderschrijft de eerste aanbeveling maar wijst de aanbeveling van zelfregulering van de hand.

Waarom is de aanbeveling van zelfregulering onvoldoende?

1. De sociale partners zijn zelf verantwoordelijk voor de stand van zaken en het niet tijdig ingrijpen in de ontstaande situatie. Bovendien zijn het dezelfde sociale partners die al jaren belanghebbende organisaties zoals het NBP en het AVV weren.
De situatie is het gevolg van stijgende levensverwachting, vergrijzing en verhoogde vatbaarheid voor risico's kapitaalmarkten. Dit zijn alle drie zaken die al jarenlang bekend zijn. De kredietcrisis speelt hier geen rol in, anders dan het blootleggen van de mankementen.
2. De pensioensector (met name bedrijfstakfondsen) is uiterst conservatief, vrijwel alle belangrijke wijzigingen zijn door wetgeving afgedwongen.
 - a. Pensioenopbouw voor vrouwen.
 - b. Indexatie slapers.
 - c. Waardeoverdracht.
 - d. *Pension fund governance*.
 - e. Kapitaaldekking vroegpensioen (VUT/FPU, 65-x,...)
 - f. Solvabiliteit (FTK).
 - g. Communicatie.
 - h. Inspraak deelnemers.
3. In verschillende gevallen is de implementatie van de wetgeving ontoereikend.
 - a. Communicatie: zie voorbeeld communicatie ABP(Tabel 1).
 - b. *Pension fund governance*: zie de conclusies van de commissie Frijs.
 - c. Inspraak deelnemers: zie de invulling van de deelnemersraden van de grote bedrijfstakfondsen (ABP, PZW, etc.): de vakbonden wijzen de leden van de deelnemersraad aan (het zijn dus vakbondsraden in plaats van deelnemersraden).
4. Vakbonden zwaar vergrijsd en derhalve niet representatief.
 - a. Bij het VPL (Vut-Prepensioen-Levensloop) dossier waren de lusten voor de ouderen, en de lasten voor de jongeren.

- b. Bij pensioenverbeteringen delen ouderen en gepensioneerden wel mee, bij versoberingen heet het ineens dat “de gewekte verwachtingen niet aangetast mogen worden”, zodat de versoberingen niet voor hen gelden.
 - c. De tactiek van verwachtingen wekken bij de eigen achterban, vervolgens zeggen dat je daar niet aan mag tornen, en dan de versoberingen naar de jeugd schuiven, heeft een failliet systeem opgeleverd.
5. Sector schuift de meeste problemen voor zich uit.
- a. Nog steeds taboe op afstempelen.
 - b. In de herstelplannen die voorjaar 2009 zijn ingediend, maken vrijwel alle fondsen gebruik van de mogelijkheid om 5 jaar te nemen voor het herstel in plaats van 3.
 - c. Onwaarheden over mogelijkheden voor risico management. Zie uitspraken Sluimers over mogelijkheden voor ABP om risico’s af te dekken.
 - d. Risico’s worden niet transparant gemaakt en niet verteld aan de deelnemers.
 - e. Men hoopt op hoge rendementen. Zie de sociale partners in de commissie Don. Bovendien rekenen veel fondsen al met te hoge rendementen.

Tot slot nog een aantal aanvullende opmerkingen.

1. Minister Donner heeft in zijn speech op het APG seminarium¹⁰ “Toekomstpensioen.nl” op 26 februari jongstleden gesteld, dat het “*pensioenstelsel op instorten staat.*”
2. Gezien de bovenstaande feiten, de suggestieve communicatie vanuit de sector, het enorme belang van de pensioenvoorziening en het gebleken tekort schietend bestuur bij een aantal grote bedrijfstakpensioenfondsen, ligt het in de lijn der verwachting dat op korte termijn de eerste rechtszaak wegens wanbestuur tegen een van deze fondsen gestart wordt. Dit noopt eens te meer tot het openstellen van de bestuursstructuren, om te voorkomen de noodzakelijke wijzigingen afhangen van organisaties en personen die in afwachting zijn van een rechterlijke uitspraak wegens wanbestuur.
3. Ondanks alle feiten houden de (bedrijfstak)pensioenfondsen en de gevestigde bonden vast aan de door henzelf geschapen beelden van een duurzaam, solidair pensioenstelsel met kwalitatief goed bestuur. Men zie bijvoorbeeld de uitzending van Kassa op 7 november 2009, waar ABP vicevoorzitter Den Uyl over het eigen functioneren zegt, “*We doen het eigenlijk erg goed.*” en waarbij hij het *verwijtbare* verlies van ca 15 miljard wijt aan de kredietcrisis. Dit illustreert eens te meer dat zelfregulering een volstrekte utopie is. Partijen die bij herhaling aangeven dat er geen vuiltje aan de licht is zijn uiteraard niet geschikt om zichzelf te reguleren.

¹⁰ Opening in pensioenruzie, FD 27 februari 2010,

Conclusies en aanbevelingen AVV

Conclusies

1. Het pensioenstelsel is een piramidespel, waarin de top van de piramide gevormd wordt door gepensioneerden en oudere werknemers, en de basis door jongere werknemers.
2. De risico's liggen in de meeste gevallen alleen nog bij de deelnemers.
3. Binnen de deelnemers geldt: hoe jonger, hoe groter de risico's.
4. Het pensioenstelsel staat op instorten.
5. De oorzaken hiervoor zijn de stijgende levensverwachting, de vergrijzing en de toegenomen kwetsbaarheid voor financiële risico's.
6. Veel van deze problemen hadden voorkomen kunnen worden door tijdig ingrijpen.

Aanbevelingen

AVV doet een viertal aanbevelingen om te komen tot een ingreep in de tweede pijler pensioenen die moeten garanderen dat er een duurzaam, eerlijk en transparant solidair pensioenstelsel ontstaat.

1. Bestuurlijk: degene die de risico's absorberen dienen bestuurlijk de verantwoordelijkheid te hebben over de te nemen risico's. Dit is *usance* en zelfs juridisch ingebed in *Corporate Governance* en dient ook zo ingevoerd te worden in pensioenbestuur. In casu betekent dit dat de actieven, en met name de jongere actieven, een grotere bestuurlijke zeggenschap moeten krijgen of de ouderen dienen veel meer risico te gaan absorberen.
2. Communicatief: de lusten en lasten van de verschillende groeperingen van dienen transparant gemaakt te worden, en te worden gecommuniceerd aan de deelnemers.
3. Herontwerp: Er dient een nieuw, duurzaam, eerlijk en transparant solidair pensioenstelsel ontworpen te worden. Het dragen van de hoogste lasten moet ook het dragen van de hoogste lusten impliceren. En er moet uitzicht zijn op enige mate van pensioen voor de jongeren. In de huidige omslag van alle risico's – inclusief lang leven – naar de jongeren is er een enorme inkomensoverdracht in plaats van verzekeringssolidariteit.
4. Overgangsmaatregelen: de mogelijkheden voor overgangsmaatregelen worden sterk ingeperkt.